

DAGENS FRÅGOR

»De bärande folkgrupperna.» I den första häpenheten över valutgången gav man inom koalitionspartierna dels de under valdagen rådande meteorologiska förhållandena, dels det klena valdeltagandet skulden till misslyckandet. Tämligen snart avfördes dock dessa argument från debatten. Det förstnämnda hade ju onekligen ett stänk av komik över sig. Det sistnämnda vederlades av det definitiva resultatet, som visade ett valdeltagande av 78,7 %. Motsvarande procenttal år 1948 var 82,7, en inte alltför betydande skillnad alltså.

Så framfördes i nästa omgång oppositionens »ansvarslöshet». Denna ansågs ha tagit sig uttryck i krav på långt gående skattesänkningar ävensom överbud i fråga om sociala förmåner. »Den nödtvungna återhållsamheten under de senaste åren, medan budgetöverskotten svällt, har försatt regeringen i ett så pass vetenskapligt läge, att det öppnat möjligheter för kvaacksalvarna att utnyttja det för sin propaganda», skrev »Folket» i Eskilstuna — vad som nu kunde menas med det.

Allt eftersom valstormen bedarrat, har dock fältet vidgats för mera sakliga bedömningar på regeringssidan, tills vidare dock väsentligen i den socialdemokratiska pressen. Man har börjat fundera över, huruvida man inte här står inför en process på längre sikt och med djupare liggande orsaker än dem, som vanligen spegla sig i ett valresultat. Man har försökt sig på att mera ingående än tidigare analysera den pågående sociala strukturförändringen inom vårt samhälle. Mest rakt på sak uttrycker sig tidningen Arbetet, som anställt några betraktelser kring vad den kallar »den sammansmältande socialgrupp III, alltså den 'rena' arbetarklassen».

Ämnet är intressant. I dr Fritz Croners arbete »Tjänstemannakåren i det moderna samhället» har detsamma nyligen rätt grundligt ventilerats. Ändrade produktionsförhållanden med fortgående rationalisering och tilltagande kommersialisering samt befolkningskoncentration till städer och förorter ha på olika sätt förändrat förhållandet mellan socialskikten. Nya socialgrupper ha uppstått och gränserna mellan tidigare existerande ha i stor utsträckning upplösts. Tjänstemannagrupperna ha ökat och framträda i styrka och betydelse. År 1905 räknades 12,5 arbetare pr tjänsteman, 1945 endast 5,4 och för närvarande omkring 4 arbetare pr tjänsteman. Särskilt markant har tjänstemannagruppernas snabba tillväxt varit i städerna. I Stockholm, Göteborg och Malmö utgjorde tjänstemännen 1945 omkring 40 procent av alla yrkesverksamma. Under de senare åren har antalet ytterligare ökat. För närvarande torde enligt preliminärberäkningar komma 2 arbetare på varje tjänsteman i Stockholm.

Hur rekryteras detta expanderande medelklasskikt? Svaret måste bli: I mycket avsevärd utsträckning från socialgrupp III, alltså från

»rena» arbetarklassen för att använda tidningen Arbetets terminologi. Men hur rösta dessa medborgare? Rösta de »med sin klass», som det hette förr i världen, eller ha de sökt sig andra politiska mantals-skrivningsorter? De ha i utomordentligt många fall »gått över».

Valresultaten icke minst från de större städerna vittna oförtydligt härom. I Stockholm ökade högern och folkpartiet tillsammans med 12 745 röster, under det att socialdemokraterna ökade blott med 2 354. I Göteborg ökade högern och folkpartiet med inalles 14 767, medan socialdemokraterna minskade med 2 570. I den skånska fyrstadskretsen slutligen, dvs. städerna Malmö, Hälsingborg, Lund och Landskrona, ökade högern och folkpartiet med 10 301 röster, under det att socialdemokraterna minskade med 4 911. Tendensen är ungefär densamma över hela landet, ehuru särskilt påvisbar i de mera urbaniserade valkretsarna. (Inom parentes må framhållas, att den understundom uttalade uppfattningen, att det här väsentligen skulle vara fråga om en långsamt fortgående slussning av röster från arbetarpartiet — dvs. socialgrupp III — till folkpartiet och därifrån till högern knappast äger generell tillämpning. Fastmera tala erfarenheterna för att en direkt övergång från det förstnämnda partiet till högern i betydande omfattning äger rum, särskilt i vissa städer.)

I de socialdemokratiska tidningarnas insändarespalter finner man utslag av den resignerade stämning, som besjälar mer än en »Gammal socialdemokrat», då han konstaterar »den väg, som ungdomen valt».

Stagnationen inom socialdemokratien förefaller beaktansvärd även ur en annan synpunkt. Den uttryckes lämpligen genom ett citat ur Ny Tid: »Det kommunistiska debaclet har icke lett till någon ökning av socialdemokratiens underlag.»

Vilka konsekvenser kommer vårt största politiska parti att draga av dessa fakta? På sina håll i den socialdemokratiska pressen menar man, att den hittills förda politiken varit alltför litet radikal. Däri skulle alltså en av orsakerna vara att finna till det ljumma intresset från väljarnas sida. Tidningen Arbetet synes inte vara så övertygad om den saken. Om socialdemokratien varit alltför litet radikal, så borde den ju rimligen ha förlorat till partier, som i vedertagen bemärkelse varit än radikalare, menar tidningen icke utan fog. Men så har ju icke skett. Tidningen tillägger: »Det är väl föga troligt, att en radikaliserings i gammalmarxistisk betydelse skulle garantera socialdemokratiska framgångar.»

Icke heller bondeförbundet kan undgå att känna sig berört av denna samhällsliga strukturförändring, för vilken befolkningskoncentrationen till tätorter och städer är ett av de utmärkande dragen. Av och till har man de senare åren inom bondeförbundspressen anställt bekymrade betraktelser över utvecklingen. Man har sökt att röstmässigt motverka det krympande klassunderlaget genom att vidga sina intressen till att gälla inte bara bönderna i egentlig mening utan landsbygden över huvud taget. Man döpte om sig till Landsbygds-partiet Bondeförbundet, i tillämpliga fall taktiskt förkortat till Landsbygds-partiet.

På en del undantag när har resultatet dock blivit tämligen klen.

Dagens frågor

Försöken att tränga in i städerna har definitivt misslyckats. I Stockholm minskade bondeförbundet vid septembervalet med 2 397 röster ner till 896, i Malmö m. fl. städer (Fyrstadskretsen) med 1 316 till 626 osv.

Alldeles oavsett vilken politik, som »arbetare och bönder» än föra, kommer måhända den process, som här antytt, att ha sin gång. Det politiska underlaget i riksdagen för de två klasspartierna smalnar helt enkelt därför, att dessa klasser, »arbetare» och »bönder» alltså, numerärt gå tillbaka i det svenska samhället, under det att andra grupper stiga upp till makt och inflytande.

Under den senaste valrörelsen fingo vi till övermått höra talas om »de bärande folkgrupperna», varmed syftades på arbetarna och bönderna. Ingen vill bestrida, att dessa skikt alltjämt i högst betydande utsträckning äro bärande. Men detta är en sak. En annan är den förändring, som nu pågår inom samhällsstrukturen och de konsekvenser för »de bärande folkgrupperna», som den i det långa loppet för med sig.

I detta sammanhang rinner oss i minnet en artikel av den socialdemokratiska partisekreteraren Sven Aspling i »Tiden». Det var i nr 4 år 1949 — ett icke valår — som herr Aspling uppehöll sig vid dessa problem. Han kom fram till den meningen, att, om man räknar hela det svenska näringslivet, kommer ej mer än högst 2 arbetare på 1 tjänsteman (inklusive butiksbiträden). Och han tillade: »Siffrorna säger emellertid inte allt, de anger endast en tendens. Bakom siffrorna döljer sig en social förändring av samhället, som måste leda till avsevärda mentala förändringar av människornas syn på många samhällsfrågor.»

Så långt den socialdemokratiska partisekreteraren. Är det orealistiskt att förmoda, att det är något av denna mentalitetsförändring, som nu för första gången i ett svenskt andra kammarval tagit sig fullt märkbara uttryck?

Norska prislagen. I slutet av september i år förkunnade ordföranden i norska arbetarpartiet, Einar Gerhardsen, på ett möte i Drammen, att den nya prislagen, i Sverige känd under namnet »Lex Thagaard», till en väsentlig och grundläggande del gick ut på att förbjuda »oskäliga priser och onödiga och fördyrande mellanhandel».

Det är troligt, att även hans trognaste anhängare i sitt stilla sinne undrade om denna monstruösa lag med sina 62 paragrafer och många tilläggsmoment verkligen var nödvändig för något så elementärt. I själva verket var nog detta Gerhardsens yttrande det mest komprometterande exemplet på de försök att blanda bort korten för den stora allmänheten — inte minst för de egna leden — som de norska socialistiska ledarna tillgripa i striden för den diktatoriska lagstiftning, som skall ge dem ett osvikligt instrument för socialiseringen i framtiden. Det heter i andra paragrafen:

»Loven omfatter ervervsvirksomhet av enhver art, jfr. pgf. 61 nr. 4, uten hensyn til hva slags ting, ytelser eller rettigheter

virksomheten gjelder og uansett om den er privat eller drives av stat eller kommune. Loven gjelder dog ikke for lønns- og arbeidsvilkår i tjeneste hos andre.»

Alla näringsidkare utan undantag drabbas av det samlade socialistiska slag som riktades mot dem i propositionen den 12 sept.

Norska högerpartiet konstaterade i en kommentar att det skulle bli »ett kallt inbördeskrig» i Norge, om arbetarpartiet tvingar igenom lagförslaget utan att ge väljarna möjlighet att ta ställning till den. »Norge kommer då att bli det mest tvångsdirigerade landet väster om järnridån», var slutsatsen.

Redan tidigare hade emellertid utvecklingen i Norge efter 1945 visat tendenser att gå mot en fulländad socialistisk planhushållning. Stödd på den provisoriska regleringslagen, även den kallad »Lex Thagaard», av den 8 maj 1945 har den norska priskontrollen (Prisdirektoratet) under de gångna åren vidtagit en mångfald prisreglerande ingrepp i det norska näringslivet. Regimen har använt denna regleringsverksamhet som ett instrument för den fortgående socialiseringsprocessen. »Lex Thagaard» har hela tiden varit ett »provisorium», som man avsett skola bestå — i utvidgad form. I sak förnyades den först genom 1947 års »krislov», men samma år tillsatte den norska regeringen en kommitté med direktiv att utreda frågan, hur staten mest effektivt »kan medvirke til gjennomføring av en teknisk organisatorisk rasjonalisering av den økonomiske virksomhet og udivendig regulering av priser, fortjenester og utbytter av alla slag og komme med forslag til slike lover». Våren 1952 framlade kommittén, som dirigerats av chefen för priskontrollen, Thagaard, och av norska landsorganisationens advokat Sjaastad, två lagförslag — en »Prislov» och en »rasjonaliseringslov». Dessa lagförslag representera de hittills mest radikala socialiseringsprojekt, som efter kriget framkommit i Västeuropa.

Den föreslagna lagstiftningens innebörd kan i sak sammanfattas på följande sätt: Konungen eller den han därtill bemyndigar kan meddela avgörande bestämmelser beträffande alla pris-, produktions- och omsättningsförhållanden. Konungen eller den han därtill bemyndigar kan tillika meddela de närmare föreskrifterna för hur denna regleringsverksamhet skall se ut i detalj.

Genom en serie särskilda bestämmelser vill man uppnå att dessa lagar, liksom av myndigheterna givna föreskrifter, vilka stöda sig på denna lagstiftning, ha giltighet framför allmän lag stiftad av stortinget. Skulle därför pris- och rationaliseringslagarna antagas, kommer den norska lagstiftningen att få giltighet i följande rangordning: 1) Grundlagen. 2) Regleringsföreskrifter enligt prislagens § 5. 3) Prislagen i övrigt. 4) Rationaliseringslagen. 5) Allmänna lagar stiftade av stortinget.

Såsom prislagen är formulerad finns det inga gränser för omfattningen av de avgifter av olika slag som kunna åläggas företagen. Det blir också teoretiskt möjligt att på denna väg kringgå stortinget såsom beskattande myndighet.

Det är inte för mycket sagt att man i Norge — om dessa lagar

genomföras — skulle uppleva en revolutionär omvandling av samhället med till formen legala medel, en omstörtning som skulle innebära, att hantverkare, köpmän och industriidkare bli helt beroende av en allsmäktig socialistisk byråkrati. Genomgående tillämpar man i de båda lagarna metoden att först ge en serie detaljerade stadganden, som till synes syfta till att definiera den enskildes position gentemot myndigheterna. Efter dylika preciserade bestämmelser följer emellertid alltid en generalklausul — en bestämmelse med så allmänna formuleringar, att den tillämpande myndigheten beredes praktiskt taget oinskränkt rörelsefrihet på området i fråga.

En liknande teknik användes i prislovens § 58, som förbjuder en företagare, att vägra att sälja en vara, han tillverkat eller inköpt i försäljningssyfte, att underlåta att tillverka en vara, som han eljest tillverkar i sin rörelse, att vägra utföra en prestation, som han eljest utför i sin rörelse, att inskränka sin rörelse, att omlägga sin rörelse, att nedlägga sin rörelse, att »träffa andra dispositioner» med hänsyn till sin rörelse.

Det norska lagförslaget är utformat med en juridisk teknik, som representerar raka motsatsen till den västerländska rättstraditionens strävanden att skydda individens, den enskilde medborgarens, frihet och rättigheter. Någon garanti för dessa rättigheter finns inte längre i lagstiftning eller domstolsutslag. De nya paragraferna kringgå dessa värn och i mycket elastiska paragrafer får staten praktiskt taget oinskränkta befogenheter.

Med dessa dirigeringsmöjligheter beträffande företagen följer motsvarande möjlighet att dirigera och förflytta arbetskraften. Arbetare och tjänstemän kunna ej undgå att också de drabbas genom företagarnas rättslöshet. Även en dylik dirigering betraktas som önskvärd av den socialistiska regimen. I en intervju, som en Trondheimstidning år 1950 hade med chefen för den norska arbetsmarknadsstyrelsen, Bråthen, förklarade denne att »Arbetsdirektoratet» skulle bekämpa det stadigt ökande antalet småföretag inom en bransch, som drog fackutbildad arbetskraft ifrån de stora företagen. Tidningen frågade: »Man kan väl inte utan vidare stänga de små företagen?» »Arbetsdirektøren» svarade: »Nej, det går inte i ett demokratiskt land. Men de kan göras oräntabla med prispolitiska och skattepolitiska medel, och det är troligen den väg man kommer att gå...»

Den norska prislagen är på samma gång ett näringsekonomiskt program och ett instrument för att genomföra en genomgripande socialistisk planhushållning. Huruvida de som i sista hand ha lagstiftningsmakten och ansvaret verkligen äro beredda att gå så långt i omdaning av det norska samhället återstår ännu att se.

Stortingets finanskommitté arbetar för närvarande ut sitt ställningstagande till regeringspropositionen. Man torde få vänta ett par månader på dess utlåtande. Först därefter kan stortinget träffa det avgörande beslutet. Även vi i Sverige avvakta med största intresse, vad det kan bli och vilken utvecklingsriktning det norska folket genom sina representanter kommer att välja.

Utomparlamentarisk parlamentarism. »Statsmakten i Finland tillkommer folket, som företrädes av dess till riksdag församlade representation» — så står det i den andra paragrafen av den regeringsform för Finland, som tillkom den 17 juni 1919. »Riksdagsman är pliktig att i utövningen av sitt uppdrag så handla som rätt och sanning bjuda. Han är därvid skyldig att iakttaga grundlagarna och är icke bunden av några andra föreskrifter.» Det senast citerade stadgandet utgör paragraf 11 i den gällande riksdagsordningen med dagteckningen 13 januari 1928; det fanns också i riksdagsordningens föregångare.

Man har i oktober 1952 i Finland ånyo haft anledning att betänka, huru begränsad de anförda paragrafernas giltighet numera är. Den regeringskris, som uppstod den 17 oktober och som avvecklades en vecka senare på det sättet, att den demissionerande ministären stannade i oförändrat skick, illustrerar med utomordentlig tydlighet intresseorganisationernas växande makt på bekostnad av de rent parlamentariska instanserna. Agrarpartiet, som till allra största delen rekryteras ur småbrukarnas led — att tala om storbrukarna som en maktfaktor i dagens Finland är fullständigt meningslöst — förmåddes av lantbruksproducenternas förbund att inta en hållning, som ställde dem i bestämd opposition mot socialdemokraterna, vilka på sitt håll nödgas betrakta fackföreningarna som politiska uppdragsgivare. Att socialdemokraterna måste ge akt på fackorganisationernas direktiv intygades under regeringskrisens lopp från olika håll, även om representanter för det socialdemokratiska partiet försäkrade, att de ledande partiorganen ofta, då de beakta helhetens intressen, finna sig föranlåtna att gå andra vägar än de av fackförbunden anvisade.

I rättvisans namn bör man också medge att socialdemokraterna denna gång stodo bättre på sig gentemot de utomparlamentariska krafterna än vad agrarerna gjorde beträffande producentförbundet. Socialdemokraterna voro redo att acceptera en höjning av hyrorna i de gamla husen med 20 procent, medan fackföreningsmännen ansågo att hyresfrågan skulle uppskjutas och avgöras först i samband med ett »långsiktsprogram», om vars innebörd ingen visste någonting bestämt. Agrarerna däremot svalde omedelbart den medicin, som producentförbundet hade tillrett. En sak för sig är sedan den motivering, som producenterna kunde framföra till stöd för sin ståndpunkt, nämligen den att man inte i oktober 1952 borde för tre år framåt genom en lag fastläsa lantbruksprodukternas priser på basen av den nivå, som konstaterades hösten 1951. Vad man också kunde undra över var den iver, som socialdemokraterna lade i dagen för att sammankoppla hyrorna i städernas gamla fastigheter med problemet om jordbrukets produktivitet. Säkert är i varje fall att om jordbruksproducenterna inte tryckt på agrarerna i regering och riksdag och om socialdemokraterna fått handla utan den fackliga centralorganisationens mellankomst, så skulle ingen regeringskris ha brutit ut.

Om det denna gång alltså kan sägas, att socialdemokraterna i samband med krisens uppkomst handlade självständigare än agrarerna, har regeln under efterkrigsåren varit att fackföreningarna utnyttjat

sin maktställning mera hämningslöst än någon annan ekonomisk intresseorganisation. En lockout, igångsatt av arbetsgivare mot arbetare, hade ju varit otänkbar under den tid skadeståndsleveranserna till Ryssland skulle fullföljas. Jordbrukets producenter ha visserligen då och då genom sina tidningar talat om att inskränka produktionen och tillförseln av livsmedel till tätorterna, men några allvarliga försök i den riktningen har ingen bevittnat. I stället har det gång på gång hänt att fackliga aktioner, mer eller mindre direkt riktade mot statsmakten, inletts och förts till seger av fackförbunden. Den s. k. ekonomiska maktlagen i Finland gör att varje aktion på arbetsmarknaden i viss mån tangerar statens befogenheter. Den synpunkten har emellertid inte minskat fackförbundens kampglädje och rörelsefrihet.

Mest suveränt uppträdde fackföreningarna hösten 1950, sedan de i maj månad samma år hotat med en generalstrejk; det hotet resulterade i ett avtal, som innebar en avsevärd allmän höjning av lönerna, vilken i praktiken gav inflationen en kraftig stöt framåt. Den gången befunno sig socialdemokraterna själva i politisk oppositionställning mot herr Kekkonens borgerliga minoritetsregering och de använde sig tämligen skrupelfritt av de vapen, som fackorganisationerna förfogade över. I augusti och september 1950 kunde regeringen visserligen konstatera att den hade riksdagens majoritet bakom sig och att den icke skulle lämnas i sticket av denna majoritet, om den till fullo utnyttjade de möjligheter som »maktlagen» gav den. Både regeringen och riksdagen fick finna sig i att fackföreningarna negligerade alla vädjanden och uppmaningar till fred. Statsmakterna föredrogo att låta de strejkande agera vidare till dess benägenheten för en uppgörelse blev mera påtaglig, varefter en medlingsaktion inleddes. Då denna omsider gav resultat, hade kolossala värden förlorats på samma gång som nationen fått bevittna existensen av en fackföreningsregering, vilken kunde slå de vanliga statsmakternas ord och försök till ingripanden i vädret.

Man har diskuterat mycket, vilka som vunno eller förlorade, då den senaste regeringskrisen i Finland klarades av. Uppenbart är att statsminister Kekkonen till följd av sin personliga intensitet och sitt orädda uppträdande hemförde en personlig seger. Men påminnelsen om de utomparlamentariska medlens verkningsmöjligheter och de politiska förtroendemännens bundenhet ligger kvar i luften som en olustig dimma, vilken emellertid inte är blott ett finländskt fenomen.